
Читати, відчувати, мислити: нові маршрути уроку української літератури в цифрову епоху

Інна Гармашова,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
учитель української мови та літератури
inna.garmashova@gmail.com

Анна Сльота,
учитель української мови та літератури
комунального закладу «Харківський ліцей № 24
імені І.Н. Пилипенка Харківської міської ради»
slyota.anna88@gmail.com

Актуальність теми. Сучасний урок літератури трансформується в багатовимірну екосистему, у якій поєднуються вдумливе, «глибоке» читання, емоційне проживання тексту та розвиток критичного мислення, підсилені використанням інноваційних цифрових інструментів і можливостей штучного інтелекту. Нові підходи до викладання ґрунтуються на розумінні художнього твору не як об'єкта для механічного запам'ятовування, а як живого простору для самопізнання здобувачів освіти, розвитку їхньої емпатії та формування складних аналітичних умінь, необхідних для орієнтації в умовах цифрової доби [7].

Цифрова доба спричинила суттєві зміни в нейробіологічних процесах опрацювання текстової інформації. Мозок сучасної людини поступово адаптується до сприйняття коротких інформаційних фрагментів і постійного перемикавання між завданнями, що зумовлює розвиток так званого «кліпового мислення». Унаслідок цього ускладнюється здатність до глибокого занурення в текст, аналітичного осмислення та рефлексії – ключових умов повноцінного розуміння художнього твору. За спостереженнями дослідників, розсіяна увага стає однією з головних перешкод для здобувачів освіти, чий когнітивні навички формуються в середовищі безперервної сенсорної стимуляції [7].

Виклад основного матеріалу. У цих умовах особливої ваги набувають *стратегії активного читання*: постановка запитань до тексту, анотування, ведення читацьких щоденників, визначення мети читання [1]. Учитель має не лише дати текст, а й навчити з ним працювати – повернутися до складних фрагментів, будувати асоціації, співвідносити прочитане з власним досвідом [6].

Критичне мислення є необхідною компетентністю в інформаційному суспільстві [3]. Урок літератури створює унікальні умови для його розвитку шляхом аналізу мотивів, характеристик, авторської позиції. Важливо навчити здобувачів освіти не просто відтворювати зміст, а ставити запитання, сумніватися, аргументувати власну думку.

Ефективними в процесі розвитку критичного мислення є інтерактивні методи: «Суд над героєм», «Живі ролі», дискусії, аналіз художніх деталей. Наприклад, створення «емоційної мапи героя» (що думає, відчуває, говорить, робить) дозволяє поєднати психологічний аналіз із логічним мисленням і розвиває здатність до аргументації. Приклад виконання цього завдання під час вивчення повісті Івана Франка «Захар Беркут» можна переглянути за покликанням: <https://canva.link/z2xnhx1madtm1ph>.

Ще одним дієвим інструментом є створення інтерактивних карт літературних творів (зокрема, за допомогою застосунку ThingLink), що відкриває можливості для аналізу причинно-наслідкових зв'язків, дослідження мотивації персонажів та інтерпретації символіки.

Цей ресурс дає такі можливості: розробляти інтерактивні карти, у яких кожна активна зона містить відомості про героїв, події чи символи твору; здійснювати аналіз причин і наслідків, вчинків персонажів і авторської позиції, доповнюючи матеріал власними коментарями й позначками; наочно відтворювати складні художні образи, розкриваючи їхню багатовимірність; а також створювати інтерактивні плакати з медіатекстами, де кожен елемент супроводжується запитаннями для аналізу джерела, постаті автора та цільової аудиторії. Приклад інтерактивної карти, створеної для вивчення пригодницької повісті Зірки Мензатюк «Тасмниця козацької шаблі», наведено на рисунку 1.

Рис. 1. Інтерактивна карта, створена для вивчення пригодницької повісті Зірки Мензатюк «Тасмниця козацької шаблі»

Одним із дієвих інноваційних підходів, які ми впроваджуємо на уроках української літератури, є використання SWOT-аналізу. Цей метод ґрунтується на чотирьох ключових складниках: сильних сторонах (strengths), слабкостях (weaknesses), можливостях (opportunities) та загрозах (threats). Застосування його забезпечує комплексне осмислення явищ, понять і видів діяльності, сприяє глибшому проникненню у внутрішній світ персонажів, а відповідно й кращому розумінню проблематики твору. Зокрема, під час вивчення новели Ольги Кобилянської «Valse mélancolique» пропонуємо учням проаналізувати образи головних героїнь за допомогою SWOT-методу та презентувати результати, використовуючи сучасні цифрові інструменти (рисунок 2).

Рис. 2. SWOT-аналіз образу Марти, героїні новели Ольги Кобилянської «Valse mélancolique», створений у застосунку Canva

«Літературний силует» – це креативний метод роботи з художнім образом, який доцільно застосовувати під час аналізу персонажів. Він передбачає поетапне осмислення героїв через запитання про їхні думки, цінності, зовнішність, сприйняття іншими, мрії та життєві цілі. Така діяльність стимулює розвиток уяви й асоціативного мислення, сприяє глибшому розкриттю внутрішнього світу персонажів, їхніх мотивів і емоційного стану. Виконуючи цю вправу, здобувачі освіти вдосконалюють уміння аналізувати текст, узагальнювати інформацію та формувати обґрунтовані висновки.

Використання коміксів на уроках української літератури – сучасний результативний підхід, що сприяє розвитку критичного мислення здобувачів освіти. Такий формат не лише полегшує сприйняття навчального матеріалу, а й активізує процеси аналізу, інтерпретації та глибшого осмислення прочитаного.

У власній педагогічній практиці під час формувального оцінювання ефективно застосовуємо вправу «Творча студія». Зокрема, після опрацювання у 8 класі п'єси І. Карпенка-Карого «Сто тисяч» запропонувала учням створити авторські комікси, інтерпретуючи класичний твір у контексті сучасності. Школярі працювали над проблемними питаннями: як час і місце подій пов'язані зі змістом п'єси; яким міг би бути сюжет у реаліях XXI століття; чи зазнали б змін характери персонажів і особливості їхнього мовлення.

Для виконання завдання рекомендувала скористатися застосунком StoryboardThat, що є зручним інструментом навіть для тих учнів, які не мають художніх навичок. Його функціональні можливості дозволяють моделювати різноманітні сцени, добирати персонажів, створювати власні фони та візуалізувати ідеї. Приклад учнівської роботи наведено на рисунку 3.

Рис. 3. Комікс за п'єсою І. Карпенка-Карого «Сто тисяч»

Цифрові платформи відкривають нові можливості для побудови інтерактивного освітнього середовища, у якому процес читання трансформується в багатовимірну діяльність – від сприйняття тексту до його творчого осмислення. Застосування таких ресурсів, як Canva, Padlet, Genially та Classroomscreen, дозволяє створити нові «маршрути» уроку, на якому здобувач освіти виступає не лише як читач, а також як інтерпретатор, дослідник і творець.

Зокрема, *Canva сприяє розвитку візуального мислення та емоційного «проживання» тексту*. Створюючи інфографіки, літературні постери чи візуалізовані характеристики персонажів, здобувачі освіти не лише відтворюють зміст твору, а й інтерпретують його через образи, кольори, символи. Така діяльність формує здатність до емпатії та сприяє глибшому осмисленню художніх деталей.

Застосунок Canva доцільно використовувати для створення «Instagram», зокрема за мотивами новели Михайла Коцюбинського «Intermezzo» (див. рисунок 4). Це завдання передбачає проєктування учнями серії уявних дописів від імені ліричного героя у форматі сторінки соціальної мережі. Через візуальні образи, короткі підписи та хештеги здобувачі освіти відтворюють ключові емоційні стани персонажа – від виснаження і відчуження до внутрішнього відновлення та готовності повернутися до людей. Така форма роботи сприяє глибшому розумінню психології героя, розвиває креативність, уміння інтерпретувати текст і переносити його зміст у сучасний комунікативний контекст.

Рис. 4. Вправа «Insta-щоденник» за мотивами новели Михайла Коцюбинського «Intermezzo»

Padlet забезпечує простір для колективного мислення й діалогу, де кожен учасник освітнього процесу може висловити власне розуміння тексту. У межах такого інтерактивного середовища реалізуються практики спільного читання, обговорення проблематики твору, формування асоціативних рядів, що розвиває критичне мислення та культуру аргументованого висловлювання.

Genially, як платформа для створення інтерактивного контенту, **дозволяє моделювати «маршрути читання» у форматі квестів, віртуальних подорожей або сюжетних ігор**. Такий підхід сприяє зануренню у художній світ твору, стимулює інтерес до читання та формує здатність до аналітичного й креативного мислення.

Водночас **Classroomscreen** виконує організаційну функцію, **допомагаючи структурувати урок і підтримувати навчальну динаміку**. Використання інтерактивних інструментів цієї платформи дозволяє чітко окреслити етапи роботи з текстом – від первинного сприйняття до рефлексії, що сприяє усвідомленому читанню та систематизації знань. Зокрема, під час вивчення твору Володимира Винниченка «Федько-халамидник» доцільно застосувати вправу «Терапевтичне продовження історії», яка є ефективним інструментом поєднання літературного аналізу з психоемоційною підтримкою учнів, оскільки дозволяє їм не лише осмислити складний або трагічний епізод, а й активно вплинути на його розвиток через створення альтернативного фіналу. Працюючи синхронно в застосунку Classroomscreen, учні спочатку вибирають із запропонованих варіантів позитивного закінчення оповідання той, який їм більше імпонує, а потім виконують творче завдання (пишуть мініесе 10 хвилин), розкриваючи зміст обраного варіанта.

Штучний інтелект також стає важливим інструментом – допомагає генерувати ідеї.

Застосування ШІ для створення зображень відкриває можливості для візуалізації художніх творів: від метафоричних ілюстрацій і портретів персонажів за описом до альтернативних обкладинок книжок. Це допомагає компенсувати брак якісного ілюстративного матеріалу в підручниках і водночас розвиває візуальну грамотність здобувачів освіти [8]. Водночас надзвичайно важливо формувати в школярів критичне ставлення до згенерованого контенту, а також уміння виявляти фактичні неточності та перевіряти інформацію на відповідність першоджерелу.

У межах освітньої реформи Нової української школи (НУШ) розвиток емоційного інтелекту (EQ) визначається як одна з провідних наскрізних компетентностей, необхідних для ефективної соціалізації та адаптації особистості.

Саме тому одним із ключових завдань сучасного уроку літератури є розвиток емоційного інтелекту здобувачів освіти. Художній текст стає не просто об'єктом аналізу, а простором для проживання емоцій, самопізнання та формування внутрішньої стійкості. Як засвідчує педагогічна практика, навіть кілька хвилин читання здатні знизити рівень стресу, стабілізувати психоемоційний стан і сприяти розвитку емпатії [5].

Ефективними є вправи, що поєднують літературний аналіз із рефлексією.

Наприклад, під час вивчення новели Василя Стефаника «Камінний хрест» доцільно застосувати прийом «Метафорична опора», який допомагає учням зосередитися на внутрішніх переживаннях героя та знайти власні «точки опори»: <https://view.genially.com/69b2a13047744b97fdcc7d10/interactive-image-vprava-metaforichna-opora>. Така діяльність формує навички усвідомлення емоцій та їх конструктивного проживання.

Під час вивчення оповідання Володимира Винниченка «Федько-халамидник» ефективною є вправа «Терапевтичне продовження історії», виконуючи яку, учні створюють альтернативний фінал твору. Це дозволяє не лише глибше осмислити сюжет, а й відчувати власну здатність впливати на хід подій, що особливо важливо в умовах нестабільності.

Підсумовуючи, можемо зробити низку висновків. Сучасні підходи до проведення уроку української літератури в умовах технологічного розвитку орієнтовані на те, щоб перетворити навчання на захопливу мандрівку, під час якої кожне прочитане слово стає важливою складовою формування особистості здобувача освіти. ***Поєднання цифрових інструментів, стратегій активного читання та практик розвитку емоційного інтелекту допомагає долати проблеми розсіяної уваги й поверхового мислення.***

У цифрову еру читання перетворюється на інструмент самопізнання, що допомагає виокремити головне в інформаційному потоці. **Ключова формула успіху: відчуження** (плекання здатності до глибокої емпатії, емоційного відгуку та збереження автентичної людяності у світі, що дедалі більше підпорядковується холодним алгоритмам); **мислення** (розвиток навичок критичного аналізу, деконструкції смислів і раціонального, етичного використання штучного інтелекту як допоміжного когнітивного ресурсу, а не заміни власної інтелектуальної праці); **дія** (практична інтеграція здобутих літературних сенсів у повсякденне життя, перетворення гуманістичних ідеалів на активну життєву позицію учнів). Лише синергія цих складових забезпечує українській літературі статус живої актуальної сили, що формує успішних і щасливих особистостей, готових до викликів майбутнього.

Сучасний урок літератури – це не простір готових відповідей, а середовище народження змістовних запитань, які спонукають здобувачів освіти мислити глибше й відчувати сильніше.

Такий підхід дозволяє не лише підвищити ефективність навчання, а й зробити урок літератури простором підтримки, діалогу та внутрішнього зростання – тим місцем, де слово не просто читають, а проживають і осмислюють.

Список використаних джерел

1. Єзан Ірина. 8 способів як запам'ятати прочитане: поради для учнів дистанційної школи. URL: <https://atschool.com.ua/8-sposobov-kak-zapomnyt-prochytannoe-blog-atmosfernoj-shkoly/>
2. Кобинець Я. Навіщо розвивати емпатію у школярів і до чого тут книжки. URL: <https://chytomo.com/navishcho-rozvyvaty-empatiyu-u-shkoliariv-i-do-choho-tut-knyzhky/>
3. Концепція нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
4. Печерна Анна. Читання у цифрову епоху: виклики та наслідки. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/6701-chytannia-u-tsyfrovu-epokhu-vyklyky-ta-naslidky>
5. Прокопенко А. Читання як терапія: як книжки знімають стрес і виховують емпатію. URL: <https://tykyiv.com/progresivnij/iak-knigi-dopomagaiut-zniati-stres/>
6. Розуміння прочитаного: як допомогти учням у подоланні освітніх втрат. URL: <https://nus.org.ua/2023/02/10/rozuminnya-prochytanogo-yak-dopomogty-uchnyam-u-podolanni-osvitnih-vtrat/>
7. Рудніченко Людмила. Розвиток емоційного інтелекту на уроках української мови та літератури в умовах Нової української школи (НУШ): Концептуальні засади, методичні підходи та практичні приклади. URL: <https://naurok.com.ua/rozvitok-emociynogo-intelektu-na-urokah-ukra-nsko-movi-ta-literaturi-v-umovah-novo-ukra-nsko-shkoli-nush-konceptualni-zasadi-metodichni-pidhodi-ta-praktichni-prikladi-503290.html>
8. Хижинська Я. Генерація ІІІ-зображень для вчителя: створюємо контент, якого немає в підручниках. URL: <https://osvitoria.media/experience/generatsiya-shi-zobrazhen-dlya-vchytelya-stvoryuyemo-kontent-yakogo-nemaye-v-pidruchnykh/>
9. Юдіна Юлія. Гайд свідомого читача: як читати ефективніше? URL: <https://ed-era.com/blog/usvidomlene-chytannia/>

Сюжет замість конспекту або як вдихнути життя в нудну теорію

Наталія Караченцева,

*учитель фізики КЗ «Златопільський ліцей № 7
Златопільської міської ради Харківської області»
natacara2013@gmail.com*

У цій статті поділюся власними кейсами використання інтерактивних історій на уроках фізики в укритті. Це наочні приклади того, як сюжет допомагає не просто вивчити закони фізики, а прожити їх, перетворюючи кожную хвилину уроку на справжню інтелектуальну пригоду. Адже коли історія захоплює, стіни зникають, а залишається лише чиста наука та нестримна цікавість учнів.

Ключові слова: інтерактивний сторітелінг, арттерапія, візуалізація, фізичні комікси, цифрова грамотність, ІІІ.

Актуальність. Стіни укриття, штучне світло ламп і гул вентиляції – сьогодні для мене та моїх учнів це звичні декорації нашого освітнього процесу. Для нашого ліцею сховище вже давно перестало бути тимчасовим сховом, бо перетворилося на повноцінний підземний кабінет, де уроки фізики проходять щодня, незалежно від тривожних сповіщень. Саме тут я зрозуміла, що фізика не може чекати «кращих часів», вона має оживати тут і зараз.

Коли звичне шкільне обладнання залишається «нагорі», а замість інтерактивної дошки лише стіна сховища, простір обмежений бетоном, мені на допомогу приходить найпотужніший інструмент учителя – **інтерактивний сторітелінг**. Для мене це спосіб розсунути стіни сховища й довести, що навіть під